

„Wychowanie w Rodzinie” t. XIII (1/2016)

nadesłany: 03.10.2014 r. – przyjęty: 12.09.2015 r.

Anna GRABOWIEC*

(Nie)bezpieczeństwo w rodzinie

(In)security in the family

Streszczenie

Mimo iż oczywisty wydaje się fakt, że większość rodzin tworzą osoby związane uczuciem miłości, to jednocześnie badacze są zgodni co do tego, że to właśnie rodzina jest miejscem, w którym dochodzi do niespotykanych w innych środowiskach aktów przemocy, a przestępstwa przeciwko rodzinie należą do jednych z najczęściej popełnianych. Raport UNICEF dotyczący śmierci dzieci z powodu stosowania przemocy lub drastycznego zaniedbania pokazuje, że Polska znajduje się w środku zestawienia dotyczącego 28 krajów rozwiniętych. Jak wynika z raportów WHO, ponad jedna trzecia kobiet na świecie pada ofiarą przemocy, przy czym większość z nich atakowana jest lub krzywdzona przez własnych mężów lub partnerów.

Niniejszy artykuł stanowi próbę ukazania złożoności problematyki dotyczącej przemocy wewnątrzrodzinnej. Przedstawiono w nim formy krzywdzenia zarówno dzieci, jak i dorosłych członków rodziny. Zwrócono uwagę na często pomijany rodzaj wiktyimizacji, czyli bycie przez dzieci świadkami przemocy między rodzicami czy innymi dziećmi znajdującymi się w rodzinie. Ukazano skalę występowania problemu przemocy domowej w świetle badań empirycznych prowadzonych w Polsce i skonfrontowano z wynikami badań zagranicznych. Szczególną uwagę poświęcono sytuacji dziecka doświadczającego przemocy ze strony najbliższych. Konsekwencje krzywdzących zachowań ze strony rodziców mają bowiem wymiar niezwykle szeroki i trwałe.

* e-mail: ania.grabowiec@gmail.com

Instytut Pedagogiki, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, ul. Narutowicza 12, 20-004 Lublin, Polska.

Agresywne otoczenie dziecka dostarcza wzorców zachowania i sposobów instrumentalnego wykorzystywania agresji. Ofiary przemocy w rodzinie stają się często przesładowcami sięgającymi po zachowania, które im samym przyniosły ból i upokorzenie.

Słowa kluczowe: przemoc w rodzinie, przemoc fizyczna, przemoc psychiczna, wykorzystywanie seksualne, zaniedbywanie.

Abstract

Besides the fact that it seems obvious that the majority of the families involve people who love each other, still the researchers agree that the family is the place in which acts of violence unprecedented in other environments take place. They also claim that crimes within the family are some of the most common crimes committed. The UNICEF report concerning the death of children caused by domestic violence or drastic neglect shows Poland to be in the middle of the ranking of 28 developed countries. The report of the WHO shows that over 1/3 of women in the world are victims of violence and majority of them are attacked or harmed by their husbands or partners.

This article is an attempt to show the complexity of the domestic violence problem. The author presents in it the forms of violence against children as well as adult family members. Special attention was paid to the very often ignored kind of victimization, namely the children being witnesses of violence between their parents or between other children in the family. The article shows the scale of the domestic violence problem in the light of the empirical research done in Poland and confronted with foreign research results. Special attention was also paid to the situation of a child experiencing violence from his/her relatives. The scale of consequences of the harmful behavior of the parents is wide and their effects are long-lasting. The child's aggressive environment provides models of behavior and ways of the instrumental usage of aggression. The victims of domestic violence very often became tormentors reaching for the kinds of behavior that caused them pain and humiliation.

Keywords: domestic violence, physical violence, psychological violence, sexual abuse, neglect.

Wprowadzenie

Rodzina jest niewątpliwie pierwszym i najważniejszym środowiskiem wychowawczym o ogromnym znaczeniu dla rozwoju dziecka. Jako pierwsza i podstawowa zarazem grupa społeczna, której człowiek staje się członkiem od chwili urodzenia, oddziałuje na jednostkę najdłużej i najskuteczniej. Żadna inna grupa nie może zastąpić rodziny w wychowaniu dziecka¹.

¹ T. Kukołowicz, *Rodzina w procesie wychowania*, Wydawnictwo Edukacyjne „AKAPIT”, Toruń 2004, s. 43–49.

Dając poczucie bezpieczeństwa, przynależności do wspólnoty środowisko rodzinne stwarza niezbędne warunki do prawidłowego rozwoju psychofizycznego dziecka i jest miejscem, w którym uczy się ono bycia z innymi. Na podstawie relacji z najbliższymi kształtuje się u dziecka obraz samego siebie i obraz drugiego człowieka. W kontakcie z rodzicami dziecko zdobywa pierwsze doświadczenia związane z rozpoznawaniem własnych emocji i potrzeb oraz odpowiadaniem na emocje i potrzeby otoczenia. Występująca w rodzinie różnorodność ról: matki, ojca, siostry, brata, babci, dziadka itp., tworzy niezwykle bogatą sytuację społeczną. Interakcje, w których dziecko uczestniczy w rodzinie, stanowią prototyp wzorów interakcji przenoszonych do środowisk pozarodzinnych².

Zdaniem Johna Bradshawa funkcjonalna rodzina jest „[...] zdrową glebą, na której jej członkowie mogą wyrosnąć na dojrzałe istoty ludzkie”³. Niestety, w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat nauki społeczne podważyły nieco idealny wizerunek domu rodzinnego jako oazy bezpieczeństwa i szczęścia, odsłaniając liczne „bolączki” współczesnej rodziny w postaci takich zjawisk, jak: dysfunkcjonalność, nietrwałość, zaburzenia struktury, alkoholizm, przestępczość w rodzinie, ubóstwo i przemoc domowa. Wiele z tych zjawisk w poszczególnych przypadkach wzajemnie się przenika, tworząc złożone problemy dotyczące licznych rodzin⁴.

Przemoc w rodzinie

Termin „przemoc w rodzinie” dotyczy sytuacji, gdy ofiarę i sprawcę łączą bądź łączyły szeroko rozumiane relacje rodzinne (formalne bądź też nieformalne). Zgodnie z definicją przyjętą w 1986 roku przez Radę Europy jest to:

„[...] jakkolwiek czyn lub zaniechanie ze strony jednego członka rodziny wobec innych jej członków, które zagrażają życiu, cielesnej bądź psychicznej integralności lub wolności innego członka danej rodziny albo poważnie szkodzą rozwojowi jego osobowości”⁵.

W literaturze przedmiotu najczęściej przedstawia się cztery formy przemocy wewnątrzrodzinnej: przemoc fizyczną, przemoc psychiczną (emocjonalną), wykorzystywanie seksualne i zaniechanie. Jeśli w rodzinie występuje jedna forma krzywdzenia, wówczas prawdopodobne jest pojawienie się także innej.

² H. Gajdamowicz, *Rodzina jako środowisko wychowania moralno-społecznego*, Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki, Łódź 2006, s. 125; T. Rostowska, *Transmisja międzypokoleniowa w rodzinie w zakresie wybranych wymiarów osobowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005, s. 33–51.

³ J. Bradshaw, *Zrozumieć rodzinę*, Instytut Psychologii Zdrowia i Trzeźwości, Warszawa 1994, s. 59.

⁴ E. Jarosz, *Dom, który krzywdzi*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2001, s. 9–10.

⁵ K. Browne, M. Herbert, *Zapobieganie przemocy w rodzinie*, WSiP, Warszawa 1999, s. 17.

Badania prowadzone w różnych krajach pokazują, że rodzina jest miejscem, w którym dochodzi do niespotykanych w innych środowiskach aktów przemocy, a przestępstwa przeciwko rodzinie zajmują trzecie miejsce w ogólnej skali przestępczości, po przestępstwach przeciwko mieniu i życiu⁶.

Przemoc w rodzinie jest problemem występującym na całym świecie – we wszystkich kulturach i warstwach społecznych. Wielu badaczy proponuje uznać zjawisko przemocy wewnątrzrodzinnej za powszechne, zarówno z powodu zasięgu jego występowania, jak i powszechnej akceptacji dla jej istnienia⁷.

Wszystkie rodzaje związków wewnątrz rodziny są zagrożone ryzykiem wystąpienia przemocy. Pojawia się ona w relacji rodzice – dzieci, w relacjach pomiędzy małżonkami oraz pomiędzy rodzeństwem, a jej sprawcami mogą być zarówno dorośli członkowie rodziny, jak i dzieci⁸. Dostępne dane statystyczne wskazują, że niezależnie od przestrzeni geograficznej ofiarami przemocy wewnątrzrodzinnej najczęściej padają dzieci i kobiety⁹.

Dzieci – ofiary przemocy w rodzinie

W badaniach American Humane Association stwierdzono, że zgodnie z oficjalnymi danymi maltretowanych jest 3 spośród 100 dzieci. Szacuje się, że w 83% przypadków obrażenia fizyczne spowodowali rodzice, a tylko w 12% osoby niespokrewnione z dzieckiem¹⁰.

Według szacunków amerykańskiego Krajowego Komitetu Zapobiegania Krzywdzeniu i Zaniechaniu Dzieci 45 na 1 000 dzieci poniżej 18 lat jest krzywdzonych lub zaniechanych. W Europie liczba ta wynosi od 1 na 1 000 dzieci w krajach skandynawskich do 4 na 1 000 dzieci w Wielkiej Brytanii¹¹. Dane z National Child Abuse and Neglect Data System (NCANDS) z 2006 roku wskazują, że w Stanach Zjednoczonych rocznie na skutek przemocy i/lub zaniechania umiera ponad 1 500 dzieci¹².

W Polsce, według statystyk Komendy Głównej Policji w 2011 roku, ofiarami przemocy padło ponad 20 tys. dzieci do 13. roku życia i 10 tys. nastolatków w wieku 13–18 lat¹³. Jak wynika z rejestru prowadzonego przez Państwowy

⁶ E. Lisowska, *Przemoc wobec dzieci. Rozpoznawanie i przeciwdziałanie*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2005, s. 81.

⁷ E. Jarosz, *Dom...*, dz. cyt., s. 10.

⁸ Tamże, s. 18.

⁹ I. Pospiszyl, *Przemoc w rodzinie*, WSiP, Warszawa 1994, s. 21.

¹⁰ S.H. Herzberger, *Przemoc domowa. Perspektywa psychologii społecznej*, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 2002, s. 21.

¹¹ K. Browne, M. Herbert, *Zapobieganie...*, dz. cyt., s. 101.

¹² G. Kühn, *Przypadki krzywdzenia dzieci ze skutkiem śmiertelnym*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2010, nr 3, s. 9.

¹³ S. Wójcik, *Przemoc fizyczna wobec dzieci*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2012, nr 2, s. 11.

Zakład Higieny, w ciągu 5 lat ponad dwukrotnie wzrosła liczba rejestrowanych przypadków zespołu dziecka maltretowanego (z 14 przypadków w 2003 roku do 35 w 2008 roku)¹⁴. Raport UNICEF z 2003 roku dotyczący śmierci dzieci z powodu stosowania przemocy lub drastycznego zaniedbania pokazuje, że Polska znajduje się w środku zestawienia dotyczącego 28 krajów rozwiniętych¹⁵.

Wyniki najnowszej *Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci*, przeprowadzonej przez Fundację Dzieci Niczyje w 2012 roku na losowej próbie 1 005 dzieci i młodzieży w wieku 11–17 lat pokazują, że 21% badanych doświadczyło w swoim życiu przemocy fizycznej ze strony znajomych dorosłych. W ponad jednej trzeciej przypadków sprawcą był ojciec, a w 20% przypadków – matka. W 22% przypadków dochodziło do zastosowania przemocy z użyciem narzędzia. Równie duży odsetek respondentów (22%) narażony był na przemoc psychiczną i w tym przypadku również jako sprawcę wskazywano przede wszystkim ojca. 1,2% badanych nastolatków doświadczyło niechcianego dotykania intymnych części ciała przez osobę dorosłą z kręgu znajomych, a 5,4% słownego molestowania seksualnego. Doświadczenie jednej z form zaniedbania (brak czystego ubrania bądź brak bezpośredniej opieki podczas choroby) przed ukończeniem 12. roku życia było udziałem 6% badanych¹⁶. Wyniki te nie napawają optymizmem. Odsetek dzieci – ofiar przemocy fizycznej – jest w Polsce ponad trzykrotnie wyższy niż np. w Wielkiej Brytanii¹⁷.

Według WHO dzieci do 4. roku życia są tą grupą wiekową, w której najczęściej dochodzi do śmierci będącej konsekwencją krzywdzenia. Śmierć dziecka może być wynikiem długotrwałego zaniedbania, jednorazowego aktu przemocy lub braku wiedzy czy ostrożności ze strony rodzica. Z danych policyjnych wynika, że w Polsce w 2011 roku 24 małych dzieci było ofiarami zabójstwa popełnionego przez najbliższych. W ciągu roku dochodzi do kilku przypadków porzuceń ze skutkiem śmiertelnym¹⁸. Rocznie odnotowywanych jest w Polsce około 30 przypadków zabójstw dokonywanych przez matki w okresie poporodowym. Główną pobudką zabójstwa dziecka są niezmiennie w naszym kraju czynniki socjalno-bytowe oraz strach przed reakcją społeczeństwa¹⁹.

Z przemocą w rodzinie wiąże się jeszcze jeden rodzaj wiktylizacji, którą jest doświadczanie przez dzieci przemocy pośredniej, czyli bycie świadkiem

¹⁴ J. Włodarczyk, *Śmierć dzieci jako konsekwencja krzywdzenia i/lub zaniedbania*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2012, nr 2, s. 105.

¹⁵ Tamże, s. 104.

¹⁶ S. Wójcik, *Przemoc w rodzinie, zaniedbanie, wiktylizacja pośrednia. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2013, nr 3, s. 40–52; J. Włodarczyk, M. Sajkowska, *Wykorzystywanie seksualne. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2013, nr 3, s. 87, 95.

¹⁷ S. Wójcik, *Przemoc w rodzinie...*, dz. cyt., s. 59.

¹⁸ J. Włodarczyk, *Śmierć dzieci...*, dz. cyt., s. 105.

¹⁹ M. Pomarańska-Bielecka, *Prawna i socjologiczna charakterystyka występków dzieciobójstwa*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2010, nr 3, s. 41.

przemocy pomiędzy rodzicami lub przemocy rodziców wobec rodzeństwa lub innych dzieci znajdujących się w rodzinie. Dziecko, będąc obserwatorem przemocy w rodzinie, staje się ofiarą pośrednią, co nie zmienia faktu, że jest narażone na wiele negatywnych konsekwencji z tym związanych. Poczucie zagrożenia towarzyszące obserwowanym scenom przemocy wywołuje w dzieciach niepokój, strach i stres, a w cięższych przypadkach nawet zespół stresu pourazowego. Z badań diagnozujących długotrwałe skutki bycia świadkiem przemocy domowej wynika, że wiąże się to z częstszym występowaniem zachowań agresywnych, depresji, zaniżonej samooceny i zaburzeń w odżywianiu²⁰. Badanie *Ogólnopolska diagnoza problemu przemocy wobec dzieci* ujawniło, że 12% dzieci było świadkami przemocy fizycznej między rodzicami, a 9% widziało, jak rodzice krzywdzili ich rodzeństwo. W odniesieniu do przemocy między rodzicami w 62% przypadków atakującym był ojciec, a w 9% – matka. W 69% przypadków to matka była ofiarą przemocy, w 13% – ojciec. W sytuacji przemocy wobec rodzeństwa agresorem również najczęściej był ojciec²¹.

Przemoc wobec kobiet

Według szacunków UNICEF w niektórych krajach blisko połowa kobiet i dziewcząt doświadczyła przemocy fizycznej z rąk męża, partnera lub innego członka rodziny²². Amnesty International w swoim raporcie podaje, że:

„[...] na świecie przemoc w rodzinie jest główną przyczyną śmierci i kalectwa kobiet w wieku 16–44 lat i powoduje więcej zgonów niż nowotwory i wypadki drogowe [...]”²³.

Badania Agencji Praw Podstawowych Unii Europejskiej (FRA) poświęcone zjawisku przemocy wobec kobiet (przeprowadzone wśród 42 tysięcy kobiet w 2012 roku) pokazują, że 22% kobiet doświadczyło przemocy fizycznej lub seksualnej ze strony swojego partnera, a 43% kobiet doświadczyło jakiejś formy przemocy psychicznej, np. w postaci publicznego poniżenia, zakazu opuszczania domu lub zamknięcia w domu²⁴.

Ogólnopolskie badania przeprowadzone w 2010 roku w ramach Krajowego Programu Przeciwdziałania Przemocy Rodzinie ujawniły, że kobiety znacznie

²⁰ S. Wójcik, *Przemoc w rodzinie...*, dz. cyt., s. 53.

²¹ Tamże, s. 56.

²² Centrum Praw Kobiet, *Przemoc wobec kobiet w rodzinie*, Warszawa 2007, s. 22.

²³ K. Michalska, D. Jaszczak-Kuźmińska, *Przemoc w rodzinie*, Wydawnictwo Edukacyjne PAR-PAMEDIA, Warszawa 2007, s. 7.

²⁴ Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej (FRA), *Unijne badanie: przemoc wobec kobiet*, por. źródło: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-media-memo-violence-against-women_pl_0.pdf [dostęp: 05.05.2014].

częściej niż mężczyźni doświadczają wszystkich form przemocy w rodzinie. W przypadku przemocy fizycznej kobiety stanowią 63% ogółu ofiar (mężczyźni – 37%). Podobnie jest z ofiarami przemocy psychicznej: 64% stanowią kobiety, a 36% – mężczyźni. Kobiety stanowią największy odsetek ogółu ofiar w przypadku przemocy seksualnej (90%). Częściej też niż mężczyźni żyją w strachu przed przemocą, która, ich zdaniem, może się w najbliższym czasie powtórzyć²⁵.

Przemocy wobec kobiet sprzyjają głęboko zakorzenione w świadomości społecznej stereotypy i postawy społeczne, przyzwalające na stosowanie przemocy. Nadal wielu Polaków twierdzi, że nie istnieje coś takiego, jak gwałt w małżeństwie. Z badań przeprowadzonych na dorosłej populacji Polaków w 2011 roku na zlecenie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej wynika, że 21% ankietowanych jest zdania, że żona/partnerka, która została uderzona przez męża/partnera, najczęściej sama jest sobie winna, a 15% badanych twierdzi, że jeśli mężowi/partnerowi zdarzy się uderzyć żonę/partnerkę, to jeszcze nie jest przemoc²⁶. Od tego typu stereotypów nie są wolni przedstawiciele służb odpowiedzialnych za zapobieganie i zwalczanie przemocy w rodzinie. Jak wynika z opublikowanych w 2010 roku wyników badań ankietowych, przeprowadzonych wśród 265 policjantów w Katowicach, prawie jedna trzecia ankietowanych była zdania, że kobieta swoim zachowaniem prowokuje sprawcę przemocy, co w konsekwencji może prowadzić do pomniejszania winy sprawcy z jednoczesnym współobwinianiem ofiar. Ponad połowa badanych przyczynę bicia kobiet widzi w alkoholu²⁷.

Rozpad rodziny

Od początku lat 90., wraz z przemianami ustrojowymi i przeobrażeniami w świadomości społecznej, intensywnie wzrasta w naszym kraju liczba rozwodów. W 2011 roku rozwiodło się w Polsce 64 594 par małżeńskich, a większość tych rozwodów stanowiły rozwody małżeństw posiadających małoletnie dzieci²⁸. Jest to o tyle istotne, że rozwód jest dla dziecka prawie zawsze traumatycz-

²⁵ Ośrodek Badania Opinii Publicznej, *Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce wobec kobiet i wobec mężczyzn. Część I – Raport z badań ogólnopolskich. Wyniki TNS OBOP dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej*, http://www.mpips.gov.pl/gfx/mpips/userfiles/_public/1-2010_%20Raport-ogolnopolski_K-M_01-03-11.pdf [dostęp: 05.05.2014].

²⁶ A. Mazurczak, *Diagnoza zjawiska przemocy ze względu na płęć i ocena systemu zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet w Polsce w raportach rządowych, pozarządowych i badaniach Rzecznika Praw Obywatelskich*, „Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich. Źródła” 2013, nr 7, s. 85.

²⁷ K. Bodzioch, D. Poważa (oprac.), *Postawy, stereotypy, wiedza i doświadczenie policjantów dzielnicowych na temat ofiar przemocy domowej na podstawie badań własnych*, Katowice 2010 s. 15–16.

²⁸ *Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2011–2012*, Warszawa 2012, s. 79.

nym przeżyciem. Wskutek rozwodu, a jeszcze bardziej długotrwanie utrzymującego się konfliktu pomiędzy rodzicami i angażowania dziecka w ten konflikt, u wielu dzieci pojawiają się zaburzenia w rozwoju psychicznym. Konflikt między rodzicami burzy bowiem poczucie bezpieczeństwa dziecka, wnosi wiele niepokoju i obaw. Załamuje się dotychczasowy obraz każdego z rodziców i rodziny jako nienaruszalnej całości, pojawia się poczucie bezradności i osamotnienia. Dzieci przeżywają frustrację wskutek porównywania swojej sytuacji jako mniej korzystnej z sytuacją rówieśników²⁹.

Frustracja i złość spowodowane przez zmiany w życiu mogą doprowadzić do wystąpienia u dzieci reakcji buntowniczych, takich jak autoagresja, agresja czy zachowania naruszające normy społeczne. Dzieci zaczynają swoiście interpretować życie jako arenę walki z innymi, przejmując destrukcyjne wzory zachowań jako sposoby radzenia sobie z sytuacją domową³⁰.

Błędne koło przemocy

Prowadzone od kilku dziesięcioleci obserwacje i liczne badania empiryczne wyraźnie pokazują, że trwanie w sytuacji chronicznego stresu i doznawanie urazów ze strony najbliższych nie może pozostać bez wpływu na psychikę, osobowość, zachowanie i funkcjonowanie społeczne krzywdzonego dziecka, a w perspektywie – na jego dorosłe życie. Największe różnice rozwojowe między dziećmi doświadczającymi przemocy a wyrastającymi w prawidłowych środowiskach rodzinnych ujawniają się we wzroście agresywności i zaniżonej samoocenie. Cechy te podkreślane są przez niemal wszystkich badaczy problemu³¹.

Przemoc doświadczana w rodzinie jest ważnym źródłem edukacji społecznej. Agresywne otoczenie dziecka nie tylko dostarcza wzorów zachowań, lecz także sposobów instrumentalnego wykorzystywania agresji. Ustalenia badaczy wyraźnie wskazują, że ofiary przemocy w rodzinie stają się statystycznie częściej niż dzieci niemające takich doświadczeń prześladowcami sięgającymi po zachowania, które im samym przyniosły strach, ból i upokorzenie. Badania przeprowadzone przez Cathy Spatz Widom wykazały, że co szóste krzywdzone dziecko dopuszcza się aktów przemocy w dorosłym życiu. Młodzi dorośli, doznający w dzieciństwie przemocy fizycznej i zaniedbania, częściej byli aresztowani za przestępstwa z użyciem przemocy niż młodzież z grupy kontrolnej. Częściej również posuwali się do zachowań autodestrukcyjnych³².

²⁹ A. Czerederecka, *Manipulowanie dzieckiem przez rodziców rywalizujących o udział w opiece*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2008, nr 4, s. 16–17.

³⁰ H. Cudak, *Zaburzenia w zachowaniu dzieci z rodzin rozwiedzionych*, [w:] G. Poraj, J. Rostowski (red.), *Zagrożenia życia rodzinnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2003, s. 24–30.

³¹ Za: I. Pospiszyl, *Przemoc...*, dz. cyt., s. 158.

³² S.H. Herzberger, *Przemoc...*, dz. cyt., s. 107.

Przemoc doświadczana od najbliższych jest niejako doświadczeniem „wdrukującym” się w psychikę człowieka. Zdaniem Anny Lipowskiej-Teutsch istnieje wysokie prawdopodobieństwo stosowania przemocy wobec własnych dzieci przez jednostkę, która doznała złego traktowania w dzieciństwie³³. Jak twierdzą Richard Gelles i Claire Cornell, jest bardzo możliwe, że nie tylko osoby, które bezpośrednio doświadczały przemocy od rodziców, lecz także te, które były tylko jej świadkami, w przyszłości mogą przejawiać zachowania przemocowe wobec członków swojej rodziny³⁴.

Przedmiotem odrębnych badań są skutki przemocy seksualnej. Okazuje się, że kobiety – ofiary przemocy seksualnej w dzieciństwie – mają tendencję do wybierania na partnerów życiowych sprawców przemocy. Kiedy wykorzystywane w dzieciństwie dziewczęta dorastają i mają własne córki, to są one często ofiarami kazirodztwa. To, że zostały same wykorzystane seksualnie, paradoksalnie utrudnia im rozpoznanie symptomów przemocy seksualnej wobec własnego dziecka. W najbardziej skrajnych przypadkach ofiary wczesnodziecięcego urazu wykorzystują swoje własne dzieci³⁵.

Zakończenie

Dom rodzinny – idealizowany i postrzegany jako środowisko miłości i opieki, schronienie przed niebezpiecznym światem zewnętrznym – jest dla wielu ludzi na świecie, ale także w Polsce, miejscem, w którym regularnie doświadczają cierpienia fizycznych i emocjonalnych i są wykorzystywani seksualnie. Obserwacja codzienności i liczne badania dotyczące rodzin prowokują do smutnej refleksji, iż liczba i jakość zagrożeń dla życia rodzinnego i procesów wychowawczych w rodzinie rośnie.

Zasygnalizowane w artykule zagrożenia wyraźnie pokazują, że bardzo potrzebne są w naszym społeczeństwie działania uwrażliwiające na problem przemocy wewnątrzrodzinnej. Nie chodzi bynajmniej o ukazywanie zjawiska przez pryzmat spektakularnych przypadków, na drodze wzbudzania sensacji opisami drastycznych sposobów maltretowania dzieci, ale o uświadamianie złożoności i zawichości problemu. Wzrost publicznej świadomości na temat zjawiska i uświadamianie określonym osobom (np. nauczycielom, lekarzom) odpowiedzialności za reagowanie na przypadki przemocy wobec dzieci spowodują stopniowe ograniczanie występowania przemocy domowej i minimalizowanie jej negatywnych następstw, w tym przeobrażania się ofiar przemocy w jej sprawców.

³³ A. Lipowska-Teutsch, *Rodzina a przemoc*, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 1995, s. 36.

³⁴ Za: E. Jarosz, *Przemoc wobec dzieci. Reakcje środowisk szkolnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1998, s. 38.

³⁵ A. Pacewicz, *O nadużyciach seksualnych wobec dzieci*, Instytut Psychologii Zdrowia i Trzeźwości, Warszawa 1992, s. 15; K. Browne, M. Herbert, *Zapobieganie...*, dz. cyt., s. 208.

Bibliografia

- Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej (FRA), *Unijne badanie: przemoc wobec kobiet*, por. źródło: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-media-memo-violence-against-women_pl_0.pdf [dostęp: 05.05.2014].
- Bodzioch K., Poważa D. (oprac.), *Postawy, stereotypy, wiedza i doświadczenie policjantów dzielnicowych na temat ofiar przemocy domowej na podstawie badań własnych*, Wydawnictwo Szkoły Policji w Katowicach, Katowice 2010.
- Bradshaw J., *Zrozumieć rodzinę*, Instytut Psychologii Zdrowia i Trzeźwości, Warszawa 1994.
- Browne K., Herbert M., *Zapobieganie przemocy w rodzinie*, WSiP, Warszawa 1999.
- Centrum Praw Kobiet, *Przemoc wobec kobiet w rodzinie*, Warszawa 2007.
- Cudak H., *Zaburzenia w zachowaniu dzieci z rodzin rozwiedzionych*, [w:] G. Poraj, J. Rostowski (red.), *Zagrożenia życia rodzinnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2003.
- Czerederecka A., *Manipulowanie dzieckiem przez rodziców rywalizujących o udział w opiece*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2008, nr 4.
- Gajdamowicz H., *Rodzina jako środowisko wychowania moralno-społecznego*, [w:] T. Rostowska, J. Rostowski J. (red.), *Wokół wychowania. Rola rodziny i szkoły w procesie socjalizacji dziecka*, Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Informatyki, Łódź 2006.
- Herzberger S.H., *Przemoc domowa. Perspektywa psychologii społecznej*, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 2002.
- Jarosz E., *Dom który krzywdzi*, Wydawnictwo Naukowe „Śląsk”, Katowice 2001.
- Jarosz E., *Przemoc wobec dzieci. Reakcje środowisk szkolnych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1998.
- Kühn G., *Przypadki krzywdzenia dzieci ze skutkiem śmiertelnym*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2010, nr 3.
- Kukołowicz T., *Rodzina w procesie wychowania*, [w:] A.W. Janke (red.), *Pedagogika rodziny na progu XXI wieku. Rozwój, przedmiot, obszary refleksji i badań*, Wydawnictwo Edukacyjne „AKAPIT”, Toruń 2004.
- Lipowska-Teutsch A., *Rodzina a przemoc*, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 1995.
- Lisowska E., *Przemoc wobec dzieci. Rozpoznawanie i przeciwdziałanie*, Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2005.
- Mazurczak A., *Diagnoza zjawiska przemocy ze względu na płęć i ocena systemu zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet w Polsce w raportach rządowych, pozarządowych i badaniach Rzecznika Praw Obywatelskich*, „Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich. Źródła” 2013, nr 7.
- Michalska K., Jaszczak-Kuźmińska D., *Przemoc w rodzinie*, Wydawnictwo Edukacyjne PARPAMEDIA, Warszawa 2007.
- Ośrodek Badania Opinii Publicznej, *Diagnoza zjawiska przemocy w rodzinie w Polsce wobec kobiet i wobec mężczyzn. Część I – raport z badań ogólnopolskich*, por. źródło: http://www.mpips.gov.pl/gfx/mpips/userfiles/_public/1-2010_%20Raport-ogolnopski_K-M_01-03-11.pdf [dostęp: 05.05.2014].

- Pacewicz A., *O nadużyciach seksualnych wobec dzieci*, Instytut Psychologii Zdrowia i Trzeźwości, Warszawa 1992.
- Pomarańska-Bielecka M., *Prawna i socjologiczna charakterystyka występku dzieciobójstwa*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2010, nr 3.
- Pospiszyl K., *Przemoc w rodzinie*, WSiP, Warszawa 1994.
- Rostowska T., *Transmisja międzypokoleniowa w rodzinie w zakresie wybranych wymiarów osobowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005.
- Sytuacja demograficzna Polski. Raport 2011–2012*, Warszawa 2012.
- Włodarczyk J., Sajkowska M., *Wykorzystywanie seksualne. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2013, nr 3.
- Włodarczyk J., *Śmierć dzieci jako konsekwencja krzywdzenia i/lub zaniedbania*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2012, nr 2.
- Wójcik S., *Przemoc fizyczna wobec dzieci*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2012, nr 2.
- Wójcik S., *Przemoc w rodzinie, zaniedbanie, wiktymizacja pośrednia. Wyniki Ogólnopolskiej diagnozy problemu przemocy wobec dzieci*, „Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka” 2013, nr 3.